

ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ НА НАПИТКИ СЪС СЪДЪРЖАНИЕ НА ЗАХАР В СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Величка Николова¹
e-mail: vnikolova@unwe.bg

Резюме

В настоящото изследване се разглежда приложението на една идея, която в последно време е обект на множество дискусии в сферата на данъчната система, а именно облагането на напитки, в които се съдържа добавена захар. Темата е изключително актуална с оглед възможността чрез такъв тип данъчно законодателство държавите да се опитат да противодействат срещу разпространението на едни от най-значимите заболявания, пред които е изправено човечеството. За тази цел в разработката се обосновава необходимостта от въвеждането на данъчно облагане на напитки с добавена захар, наблюдава се на очакваните ефекти от приложението на фискалния инструмент, а заедно с това се проследяват и спецификите при облагането на продукта в рамките на страните от Европейския съюз.

Ключови думи: данъчно облагане, напитки със съдържание на захар, Европейски съюз

JEL: H20, H23, I12, I18

Увод

При консумирането на храни и напитки с добавено съдържание на захар следва да се подхожда с особено внимание поради вероятността от последващи неблагоприятни ефекти върху човешкото здраве, свързани с дентални проблеми, наднормено тегло, затлъстяване, диабет и др. В този контекст World Health Organization (2015) отправят сериозни препоръки, насочени както към възрастни, така и към деца, пряко отнасящи се до необходимостта от намаляване на приема на свободни захари – до 10% от общия дневен енергиен прием, като този процент се предлага поетапно да бъде редуциран на 5%. Именно грижата за здравето на човека е и в основата на въвеждането на данъчно облагане на напитки, които съдържат захар в опита чрез този фискален инструмент да се ограничи във времето потребление, което може да се окаже като вредно. От друга страна, не следва да се омаловажава и гледната точка на бизнес единици-

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Икономика“, Общикономически факултет, УНСС, ORCID: 0000-0002-2920-4061

те, които настойчиво застъпват идеята, че тези правителствени действия биха рефлектирали в една или друга степен негативно върху дейността на частния сектор, изразяваща се в спад на приходи, печалби, загуба на клиенти и тласък към използване на заместители на захарта в пъти по-опасни за потребителите. Към момента в групата на страните от Европейския съюз, в които се прилага данъчно облагане на подсладени напитки, се включват Белгия, Хърватия, Финландия, Франция, Ирландия, Латвия, Полша, Португалия, Румъния, Испания, Нидерландия и Унгария.

Обект на настоящото изследване е данъчното облагане на напитки със съдържание на захар. **Предметът** е анализиране на механизмите, посредством които този инструмент се реализира в рамките на страните от Европейския съюз. Сред **основните задачи**, които се изпълняват са, от една страна, извършване на литературен преглед, на базата на който се обосновава необходимостта от въвеждането на данъчно облагане на напитки, които съдържат захар и наблягане на някои от по-значимите ефекти от установяването на фискалния инструмент. От друга страна, в изследването се открояват някои здравни аспекти, свързани с анализирания проблем, а заедно с това се проследяват и специфичните особености на облагането в условията на страните от Европейския съюз, в т.ч. вид на използвания данък и приложими към момента данъчни ставки.

Необходимост от данъчно облагане на напитки със съдържание на захар и очаквани ефекти от въвеждането на фискалния инструмент – литературен преглед

В съществуващата научна литература не са рядкост изследвания, в които обект на анализ е обвързването на потреблението на напитки, които съдържат добавена захар с потенциалните рискове за човешкото здраве, изразяващи се в проявата на различни заболявания. Основното, което се забелязва е липсата на единодушие по въпроса дали консумацията на такива продукти е вредна или не. В тази връзка налице са различни аспекти, посредством които може да се проучи изследваният проблем, като общото, което се наблюдава е извеждането на преден план на темата за данъчното облагане и опита да се изложат убедителни аргументи в посока за и против. В най-общ план, проучванията, посветени на връзката между потреблението на напитки със съдържание на захар и отражението им върху човешкото здраве е възможно да се подразделят в две основни групи. В първата от тях попадат разработки, в които акцент се поставя върху обвързването на консумацията на подсладени напитки с появата на различни заболявания, като вниманието се насочва към това дали е възможно да се установи, че именно потреблението на посочените продукти

има като пряк резултат появата на различни болести. Във втората група от анализи се набляга по-скоро на конкретните ефекти от данъчното облагане върху потреблението на напитки със съдържание на захар.

Съобразно първия разграничителен белег, в научната литература се застъпва схващането, че нездравословното потребление на подсладени напитки е сред основната причина за появата на различни заболявания. Същевременно с това е съществено да се поясни, че се наблюдава доминирането по-скоро на анализи с вероятностен характер, в които се предполага какви биха били негативните последици за човешкото здраве в резултат на консумацията на продуктите. В тази връзка, подценено остава излагането на конкретни доказателства дали именно потреблението е обективната причина за появата на различни болести или тези заключения не могат категорично да се докажат. В по-конкретен план, Muñoz-Cabrejas et al. (2023), систематизирайки набор от научни разработки, достигат до извода, че нарасналото потребление на напитки с добавена захар, сред които безалкохолни и енергийни напитки, плодови сокове и др., има като пряк резултат възникването на метаболитен синдром. Jurcevic Zidar et al. (2024), като анализират поведението на населението в училищна и предучилищна възраст, правят препратка към възможността за поява на наднормено тегло. Фокусът не е толкова върху въздействието на захарта върху човешкия организъм, а по-скоро към установилата се твърде често практика в частния сектор захарта да се заменя с подсладители. В тази посока като съществен проблем се изтъква недостатъчната информираност на родителите по отношение на съдържанието на продукти, които потребяват техните деца. Peñalvo (2024) разглежда възможността чрез облагането на напитки със съдържание на захар да се противодейства срещу намаляване на тежестта от появата и разпространението на една от най-значимите болести, каквато е захарен диабет тип 2. Същевременно с това важно място се отнежда на ефективността, произтичаща от този вид облагане и трудността от оценката на директните ефекти върху човешкото здраве от приложението на този фискален инструмент. Lane et al. (2024) посочват данъчното облагане като една от възможните стратегии за ограничаване на потреблението на напитки с добавена захар, като обвързват по-голямата консумация на продуктите с нарастването на рискове, сред които поява на депресия, захарен диабет от тип 2, сърдечно-съдови заболявания и зъбен кариес.

Във втората група от изследвания централно място заемат ефектите върху икономическите субекти, в частност отделните домакинства и бизнеса, от въвеждането на идеята за данъчното облагане на напитки със съдържание на захар. В продължение на това Global Alliance for Improved Nutrition (2020) посочват като очаквани резултати нарастването на цената на продуктите и прехвърлянето на данъчната тежест от производителя към потреби-

теля, намаляване на потреблението особено за хората с ниски доходи, редуциране на случаите на разпространение на различни болести, подобряване на здравния статус на населението и намаляване на разходите за здравеопазване. Thow et al. (2022), изследвайки данъчното облагане на подсладени напитки не само в ЕС, но като цяло в Европа, обобщават някои от първостепенните резултати от използването на този правителствен инструмент. Част от тях са свързани с вероятността потребителите да се преориентират към пазаруване на сходни продукти от чужбина, негативно влияние върху заетостта и бизнеса, а заедно с това и неблагоприятно отражение върху домакинствата поради регресивността на данъка.

World Bank (2020) подчертава някои основни способа, посредством които данъчното облагане на напитки със съдържание на захар оказва ползотворно влияние, по-специално отнасящо се за потребителите. По-конкретно, преосмисляне на поведението на бизнеса и използване на иновативни технологии за създаването на продукти, щадящи човешкото здраве, засилване на обществената информираност относно неблагоприятните ефекти от потреблението на продукти, в които се съдържа захар и повишаване на общественото благосъстояние, в резултат на намаляване на разходите за здравеопазване и очертаване на възможности за нарастване на производителността на труда. Към ефектите от данъчното облагане на напитки със съдържание на захар може да се допълни и възможността да се изследва във времето въздействието от приложението на този фискален инструмент върху приходите в държавния бюджет. В допълнение, Ненкова (2020) обръща внимание на това, че производството и потреблението на вредни за здравето на човека храни могат да породят отрицателни външни ефекти, към които, например, се отнасят нарасналите разходи за здравеопазване, насочени именно към медицинска грижа за справяне с определени заболявания.

Потребление на напитки със съдържание на захар и разпространение на някои от най-значимите болести, с които се обвързва консумацията на продуктите

Консумацията на напитки, в които се съдържа добавена захар, е особено предпочитана от подрастващите. В опита си да противодействат срещу т. нар. нездравословни модели на поведение Health Behaviour in School-aged Children study (2023) предоставят статистическа информация за дневния прием на напитки, в които се съдържа захар, с тази особеност, че тук става въпрос само за безалкохолни напитки. Към момента е налична информация за три години, които могат да се съпоставят, съответно 2014, 2018 и 2022 г., като възрастовите групи, които са обект на анализ са 11, 13 и 15-годишни, всяка подразделена съответно на момчета и момичета.

Таблица 1: Дневна консумация на безалкохолни напитки, в които се съдържа захар, сред 15-годишните момчета и момичета, в %

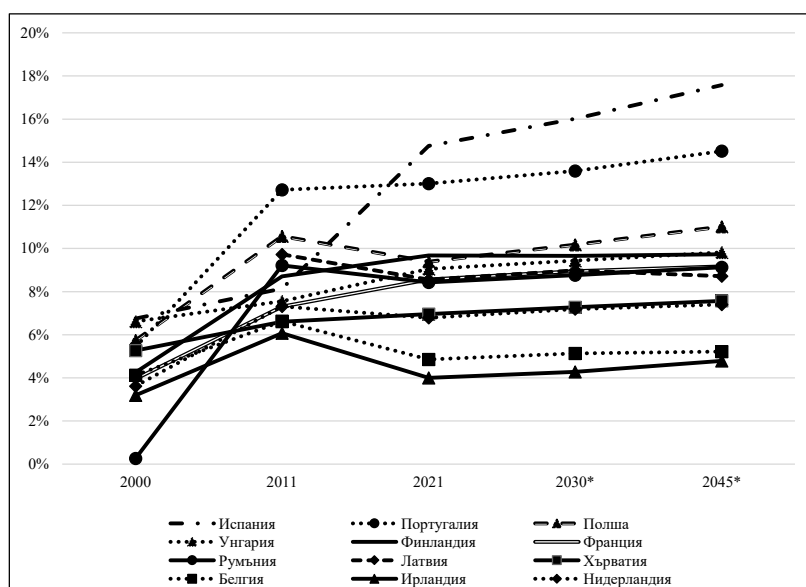
Страни	Момчета (15-годишни)			Момичета (15-годишни)		
	2014	2018	2022	2014	2018	2022
Нидерландия	39	25	20	29	19	15
Белгия	37	31	28	28	22	21
Франция	35	31	22	28	24	20
Унгария	30	25	23	32	21	19
Румъния	30	23	21	24	22	25
Полша	27	21	14	20	12	8
Хърватия	26	18	15	24	17	12
Испания	23	15	9	18	11	9
Португалия	22	18	14	18	14	10
Ирландия	14	8	9	13	6	7
Латвия	8	10	9	5	4	6
Финландия	5	7	9	1	4	4

Бележка: За Белгия данните се отнасят само за Фламандския регион.

Източник: Систематизирано от автора по данни от Health Behaviour in School-aged Children study (2023).

В контекста на страните от Европейския съюз, които са въвели данък върху напитки с добавена захар, може да се анализират резултатите за дневната консумация на безалкохолни напитки, в които се съдържа захар, по-конкретно, сред групата на 15-годишните (таблица 1). Резултатите, посочени в таблица 1 показват, че от всички държави, които са въвели данъчно облагане в рамките на страните от ЕС, най-висок във времето е процентът на дневна консумация на безалкохолни напитки със съдържание на захар в страни като Белгия, Франция, Унгария, Нидерландия и Румъния. В сравнение с тях, със значително по-нисък дял се отличават Финландия, Латвия и Ирландия. Във времеви аспект в преобладаваща част от страните се наблюдава плавно намаление на процента на 15-годишните, които консумират анализираните продукти. Изненадващо, тези заключения не са особено валидни за групата на държавите, които регистрират най-ниски стойности на консумацията на безалкохолни напитки със съдържание на захар. При проследяване на дневното потребление на безалкохолни напитки сред 11 и 13-годишните може да се достигне в общи линии до сходни изводи, направени при анализа на консумацията на 15-годишните.

В продължение на необходимостта от въвеждане на данъчно облагане на напитки със съдържание на захар, внимание заслужава да се обърне на последните данни, свързани с някои заболявания, с които се асоциира потреблението на продукта. Към част от тях се отнасят наднормено тегло, затлъстяване и захарен диабет. На фигура 1 е проследено разпространението на захарен диабет в страните, които са обект на анализ в настоящата статия, като данните за 2030 и 2045 г. са прогнозни. Възрастовият диапазон е 20-79 годишна възраст, а изчисленията са направени по данни от International Diabetes Federation (2024). От така направената систематизация се наблюдава, че в Испания и Португалия регистрираните случаи в процент от населението за 2021 г. осезаемо надвишават тези в страни като Ирландия и Белгия. Като оформяща се тенденция в Унгария и Финландия е показателят да се доближава до 10%. Най-значително нарастване на индикатора през 2021 г. спрямо 2000 г. се отчита в Румъния (с 8,16 п.п.), Испания (8,01 п.п.) и Португалия (7,58 п.п.). В другата крайност са Белгия и Ирландия, в които показателят нараства с около 1 п.п. Независимо от това, тревожен е фактът, че като цяло, във всички страни се индикира повишаване на регистрираните случаи на диабет.

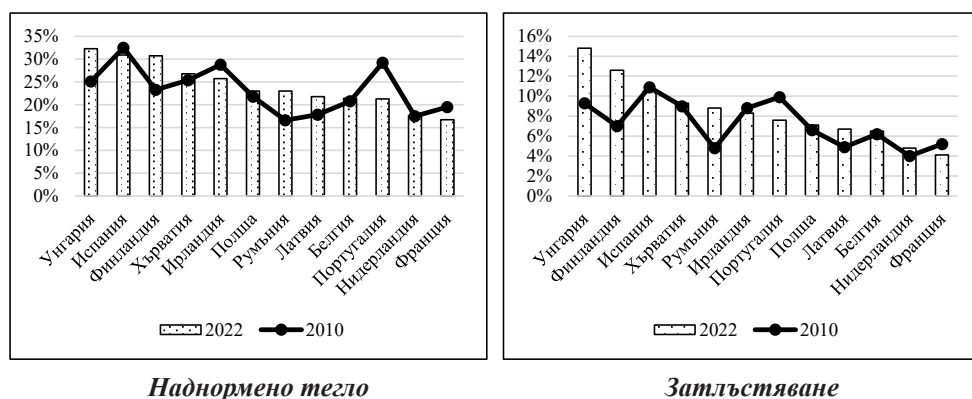

Източник: Изчисления на автора по данни от International Diabetes Federation (2024).

Бележка: За Латвия не са налични данни за 2000 г.

Фигура 1: Разпространение на диабет, регистрирани случаи в диапазона 20-79 г., в % от населението на същата възраст

Фигура 2 онагледява разпространението на наднормено тегло и затлъстяване сред деца и юноши във възрастовия диапазон 5-19 г., като в тази връзка се съпоставят 2010 и 2022 г., която е последна, за която са налични данни към момента. Това, което прави впечатление е, че през 2022 г. водещи места по разпространението на тези болести, в различна последователност, се заемат от едни и същи държави, в т.ч. Финландия, Испания, Унгария и Хърватия. За сравнение, от всички изследвани държави, Испания се отличава и с най-висок процент на регистрираните случаи на диабет, което не е рядкост да се разглежда като следствие от съществуването на наднормено тегло и затлъстяване.

Източник: Систематизирано от автора по данни от World Health Organization (2024).

Фигура 2: Разпространение на затлъстяване и наднормено тегло сред деца и юноши (5-19 години), в %

При сравнението на 2022 с 2010 г. се установява, че в най-голяма степен разпространението на наднормено тегло е нараснало във Финландия (с 7,4 п.п.), Унгария (7,2 п.п.) и Румъния (6,4 п.п.). Благоприятна тенденция, например, е налице в Португалия и Ирландия, където индикаторът осезаемо намалява, в т.ч. със 7,9 п.п. в Португалия и с 3,1 п.п. в Ирландия. По отношение на разпространението на затлъстяването сред деца и юноши се наблюдава, че през 2022 г. спрямо 2010 г. най-значително увеличение на показателя се регистрира във Финландия, Унгария и Румъния, а намаление е налице в Португалия, Франция, Ирландия и Испания. Сред възрастните (в % от населението над 18 години), за 2022 г., по данни от World Health Organization (2024), Румъния се отличава с най-висока степен на разпространение на наднормено тегло, като в другата крайност – с най-ниска степен е Франция. Характерно именно за тази страна е, че във времеви аспект е успяла значително да редуцира разпространението на наднорменото тегло,

като този извод е в сила, както за възрастните, така и при децата и юношите. През 2022 г., сред възрастните, затлъстяването отново в най-голяма степен е разпространено в Румъния, а в най-малка, по подобие на предходния индикатор – във Франция.

Специфики при облагането на напитки със съдържание на захар в страните от Европейския съюз

По-малко от половината от страните от Европейския съюз са предприели стъпки в посока на това да внедрят и приложат в данъчните си законодателства облагането на напитки, в които се съдържа захар. През 2024 г. към държавите, в които се прилага такъв тип данъчно облагане, могат да се отнесат Финландия, Испания, Унгария, Хърватия, Ирландия, Полша, Румъния, Латвия, Белгия, Португалия, Нидерландия и Франция.

В най-общ план, във всички анализирани страни данъчното облагане на подсладени напитки се осъществява посредством използването на косвени данъци, в частност акцизи. По същество става въпрос за прилагането на специфичен акциз, с тази особеност, че между държавите съществува хетерогенност, изразяваща се в различния размер на ставката за облагане на точно определено количество с конкретно съдържание на захар, възможността за дефиниране на необлагаем минимум, съществуването на определена прогресивност при облагането, съобразена с нивото на захар, опцията за използване на заместители на захарта, както и дефинирането на продукти (т. нар. изключения), които остават извън обсега на облагане. В повечето случаи към изключенията е възможно да се отнесат напитки на млечна основа, неподсладени плодови сокове, минерална вода и др. Посредством въвеждането на данъчно облагане на напитки със съдържание на захар, правителствата могат да декларират желанието си да намалят в определена степен вредното потребление на тези продукти в опита си да противодействат срещу разпространението на едни от най-значимите заболявания, пред които е изправено човечеството. В тази връзка, като пример за усилията на управляващите може да се посочи въведеният през 2011 г. в Унгария данък върху продукти за обществено здраве, като в самото начало на нормативния акт е посочено, че основната цел на предприетата стъпка е приоритизиране на здравословното хранене и акцент върху подобряване на финансирането на здравни програми (Nemzeti Jogszabálytár, 2024).

На следващо място, в статията се обръща по-конкретно внимание на особеностите, свързани с приложението на специфичен акциз по отношение на подсладените напитки, като за тази цел е извършена групировка на анали-

зираните страни съобразно определени критерии, в т.ч. наличие на необлагаем минимум, етажност на скалата за облагане и др. В сравнителен план, от всички държави в рамките на ЕС, които са въвели такъв вид фискален инструмент, Франция се отличава с прилагането на най-многоетажна, при това силно прогресивна скала на облагане (таблица 2).

Таблица 2: Основни особености на специфичния акциз и данъчни ставки в зависимост от съдържанието на захар в продукта, приложими към ноември 2024 г. във Франция

Съдържание на захар (в кг за 1 хектолитър)	Данъчна ставка (за 1 хектолитър)	Съдържание на захар (в кг за 1 хектолитър)	Данъчна ставка (за 1 хектолитър)
по-малко или равно на 1	3,34 евро	9	12,77 евро
2	3,9 евро	10	14,98 евро
3	4,44 евро	11	17,21 евро
4	4,99 евро	12	19,43 евро
5	6,11 евро	13	21,65 евро
6	7,22 евро	14	23,87 евро
7	8,33 евро	15	26,09 евро
8	10,55 евро	по-голямо от 15	+ 2,21 евро за добавен кг.

Източник: Систематизирано от автора по данни от Entreprendre (2024).

По-конкретно, във Франция е в сила шестнадесет етажна скала, съобразена с количеството добавена захар. По-детайлно, при наличие на по-малко от или равно на един килограм захар в хектолитър от напитката, данъчната ставка е 3,34 евро за хектолитър и респ. за количество добавена захар по-голямо от 15 килограма в хектолитър се добавя по 2,21 евро за всеки допълнителен килограм захар (Entreprendre, 2024). В данъчното законодателство на Франция е предвидена и опция за облагане на напитките, в случай че съдържат подсладители.

При данъчното облагане на подсладени напитки в Хърватия и Португалия се наблюдава сходство по отношение на приложимата данъчна скала. В сила е четириетажна прогресивна данъчна скала (таблица 3). Друга прилика между двете страни е, че обект на облагане са безалкохолни напитки. Отличителна особеност, присъща за Хърватия е, че от

значение е дали в облагаемия продукт се съдържат веществата таурин и метилксантин. В случай че напитките не съдържат посочените вещества данъкът се определя в зависимост от съдържанието на захар, като по-конкретните ставки намират отражение в таблица 3. При положение, че облагаемите продукти съдържат някое от посочените две вещества, в сила е приложението на доста по-високи данъчни ставки в сравнение с тези, посочени в таблица 3.

Таблица 3: Основни особености на специфичния акциз и данъчни ставки в зависимост от съдържанието на захар в продукта, приложими към ноември 2024 г. в Хърватия и Португалия

Страна	Съдържание на захар	Данъчни ставки
Хърватия	по-малко или равно на 2 гр./100 мл.	Необлагаем минимум
	от 2,001 до 5 гр./100 мл.	1,33 евро/1 хектолитър
	от 5,001 до 8 гр./100 мл.	3,98 евро/ 1 хектолитър
	по-голямо от 8 гр./100 мл.	7,96 евро/ 1 хектолитър
Португалия	по-малко от 25 гр./ 1 л.	1,16 евро/1 хектолитър
	равно на или по-голямо от 25 гр./ 1 л.	6,95 евро/1 хектолитър
	равно на или по-голямо от 50 гр./ 1 л.	9,26 евро/1 хектолитър
	равно на или по-голямо от 80 гр./ 1 л.	23,18 евро/1 хектолитър

Източник: Систематизирано от автора по данни от Ministry of Finance Customs Administration, The Republic of Croatia (2024) и Autoridade Tributária e Aduaneira (2024).

Необходимо е да се поясни, че в Хърватия, за сиропи и концентрати, чието предназначение е да участват в приготвянето на безалкохолни напитки, данъчните ставки са почти седем пъти по-високи от тези, с които се облагат безалкохолните напитки. За разлика от Хърватия, в Португалия при облагането на безалкохолни напитки няма необлагаем минимум. За концентрати в течна и твърда форма, според съдържанието на захар, се прилага отделна отново четириетажна прогресивна скала. Така например за концентрати в течна форма, данъчните ставки, приложими за всеки данъчен етаж са приблизително шест пъти по-високи от тези, с които се облагат безалкохолните напитки.

При данъчното облагане на подсладени напитки в Испания и Румъния се открива прилика по линия на това, че и в двете страни облагането на

такъв вид продукти изрично се регламентира в законодателствата в областта на ДДС. В по-конкретен план, в Испания се прилага стандартна ставка в размер на 21% за безалкохолни напитки, освежаващи напитки и сокове, с ясното уточнение, че в посочените продукти се съдържа добавена захар или подсладители (Agencia Tributaria, 2024). С тези действия испанските власти са се опитали да избегнат възможността производителите да деформират своето поведение като прибегнат към замяна на захарта в опита си да избегнат облагане. Ставката от 21% е в сила от 2021 г., като преди това този вид артикули са се облагали с редуцирана данъчна ставка в размер на 10% (Agencia Tributaria, 2024). В Румъния, от началото на 2024 г. приложимата преди това редуцирана ставка от 9% е повишена на 19% (National Agency of Fiscal Administration, Romania, 2024). Както в Испания, така и в Румъния паралелно с регламентирането на облагането на подсладени напитки в законите за данъка върху добавената стойност се прилага и специфичен акциз. Случаят с Испания обаче е по-особен поради това, че само в обособилата се като автономна област Каталуния, напитките, в които се съдържа добавена захар се облагат със специфичен акциз, в сила от 2017 г.

Това, което обединява Каталуния (Испания), Румъния и Ирландия, е приложението на триетажна прогресивна скала, с наличие на необлагаем минимум, прилаган в случаите, в които съдържанието на захар в напитката е по-малко от 5 гр. на 100 мл. (таблица 4). Условно казано се наблюдава сходство при дефинирането на отделните граници, съобразени със съдържанието на захар, в скалата за данъчно облагане. Специфична особеност при Ирландия е, че ако продуктът съдържа точно 8 гр. на 100 мл. се начислява ставката от третия данъчен етаж, за разлика от Румъния и Каталуния (Испания), в които при това съдържание се прилага най-високата ставка. От така систематизираните данъчни ставки и като се вземе предвид валутния курс между еврото и румънските леи към края на 2024 г., може да се достигне до извода, че в Ирландия, в сравнение с Румъния и Каталуния (Испания), данъчното бреме от облагането на напитки със съдържание на захар е най-високо. Друго съществено пояснение в законодателната уредба на Каталуния (Испания) е, че данъчно задълженото лице е длъжно да прехвърли данъка върху крайния потребител на продукта (Agencia Tributaria de Catalunya, 2024).

Таблица 4: Основни особености на специфичния акциз и данъчни ставки в зависимост от съдържанието на захар в продукта, приложими към ноември 2024 г. в Ирландия, Румъния и Каталуния (Испания)

Страна	Съдържание на захар	Данъчни ставки
Ирландия	по-малко от 5 гр./100 мл.	Необлагаем минимум
	равно на или по-голямо от 5 гр./100 мл.	16,26 евро/1 хектолитър
	равно на или по-голямо от 8 гр./100 мл.	24,39 евро/ 1 хектолитър
Румъния	по-малко от 5 гр./100 мл.	Необлагаем минимум
	от 5 до 8 гр./100 мл.	40 RON/1 хектолитър
	по-голямо от 8 гр./100 мл.	60 RON/1 хектолитър
Каталуния (Испания)	по-малко от 5 гр./100 мл.	Необлагаем минимум
	от 5 до 8 гр./100 мл.	10 евро/1 хектолитър
	по-голямо от 8 гр./100 мл.	15 евро/1 хектолитър

Източник: Систематизирано от автора по данни от Revenue Irish Tax and Customs (2024), Portal Legislativ, Romania (2024), Agencia Tributaria de Catalunya (2024).

При Латвия, Унгария и Полша се наблюдава сходство по отношение на броя на етажите в скалата за облагане на напитки със съдържание на захар (таблица 5). По-специално, в сила е действието на двуетажна скала, без наличие на необлагаем минимум, като и в законодателствата на трите държави е регламентирано, че към обектите на облагане се отнасят продукти, които освен добавена захар могат да съдържат и подсладители. Следва да се поясни, че за Унгария, посочените в таблица 5 данъчни ставки са в сила за безалкохолни напитки, а с отделна значително по-висока ставка се облагат сиропи в зависимост от съдържанието на добавена захар или подсладители, в диапазона от 105 до 310 унгарски форинти за литър (Nemzeti Jogszábálytár, 2024). В Полша, за разлика от Латвия и Унгария, е в сила фиксиран и променлив компонент при определянето на данъчното задължение, а също така е въведена допълнителна такса от 0,1 полски злоти за литър, ако напитката съдържа веществата таурин и кофеин (Business in Poland, 2024). В сравнение с всички държави, които са въвели специфичен акциз, Полша се отличава по това, че е регламентиранала горна граница на данъка в размер на 1,2 полски злоти за литър (Business in Poland, 2024).

Таблица 5: Основни особености на специфичния акциз и данъчни ставки в зависимост от съдържанието на захар в продукта, приложими към ноември 2024 г. в Латвия, Унгария и Полша

Страна	Съдържание на захар	Данъчни ставки
Латвия	по-малко от 8 гр./100 мл.	7,4 евро/ 1 хектолитър
	равно или по-голямо от 8 гр./100 мл.	17,5 евро/ 1 хектолитър
Унгария	по-малко или равно на 8 гр./100 мл.	8 HUF/1 литър
	по-голямо от 8 гр./100 мл.	23 HUF/1 литър
Полша	по-малко или равно на 5 гр./100 мл.	0,5 PLN/1 литър
	по-голямо от 5 гр./100 мл.	+ 0,05 PLN за всеки грам над 5 гр.

Източник: Систематизирано от автора по данни от State Revenue Service, The Republic of Latvia (2024), Business in Poland (2024) и Nemzeti Jogsabálytár (2024).

От началото на 2026 г. в Латвия се предвижда нарастване на ставката на специфичния акциз с 3,5 евро, отнасяща се за облагане на подсладени напитки със съдържание на захар равно или по-голямо от 8 гр. за 100 мл. (State Revenue Service, The Republic of Latvia, 2024). Характерна особеност за латвийското правителство е, че през последните няколко години тенденцията е данъчната ставка на специфичния акциз, с който се облагат напитки със съдържание на захар, непрекъснато да нараства. По този начин през 2026 г. данъчната ставка ще бъде приблизително три пъти по-висока спрямо тази, която се е прилагала през 2021 г.

В Белгия и Финландия, за разлика от останалите страни от ЕС, в които е въведен специфичен акциз, липсва прогресивност при определянето на данъка. Специфична особеност и за двете страни е, че обект на облагане са напитки, в които се съдържа добавена захар или подсладители. Друга обща характеристика е, че в данъчните законодателства е регламентирано и облагането на вещества (в течна или твърда форма), в които се съдържа добавена захар или подсладители, и са предназначени за производство на напитки. В по-конкретен план, в Белгия във времеви аспект се наблюдава увеличаване на ставката, като към края на 2024 г. възлиза на 11,9233 евро за 1 хектолитър, което е почти двойно нарастване спрямо 2016 г. (Federal Public Service Finance, Belgium, 2024). Паралелно с това в страната е въведена допълнителна такса, в зависимост от това дали напитката е в опаковка за еднократна или многократна употреба. Във Финландия, напитки, в които се съдържа добавена захар или подсладители се облагат с 0,32 евро за литър (Ministry of Finance, Finland, 2024). На фона на всички страни от Ев-

ропейския съюз, които прилагат данъчно облагане на подсладени напитки, случаят с Нидерландия е по-особен поради това, че за момента в данъчното законодателство на държавата не е изрично споменато наличието на захар в продукта. Напротив, обект на облагане със специфичен акциз са всички безалкохолни напитки, без значение какво е количеството добавена захар в тях. По този начин, от началото на януари 2024 г. в Нидерландия безалкохолните напитки се облагат със ставка в размер на 26,13 евро за хектолитър, която е приблизително три пъти по-висока от приложимата към януари 2016 г. (Douane Nederland, 2024).

Заклучение

Към момента по-малко от половината страни в Европейския съюз са въвели в своите данъчни законодателства облагане на напитки, в които се съдържа добавена захар. В тази връзка между отделните държави се наблюдават както сходства, така и различия. При всички положения общата идея от приложението на тази мярка, която обединява всички страни, е правителствена намеса в името на грижата за човешкото здраве. На този етап бъдещите научни изследвания, посветени на разглежданата проблематика, биха могли да се фокусират както върху по-детайлното анализиране в отделните страни на последващите ефекти от въвеждането на инструмента (за фиска и здравето на потребителите), а също така и върху въздействието върху бизнеса, в т.ч. дали е настъпила промяна в продажбите и респ. приходите от продуктите и в каква степен производителите са променили своето поведение, като например какви ресурси използват за създаването на продукти и възможно ли е да прилагат недобросъвестни практики в опита си да избегнат данъчно облагане.

В най-общ план, данъкът върху напитки със съдържание на захар не следва да се разглежда като единствен и универсален инструмент за ограничаване на потреблението на такъв тип продукти с цел опазване на здравето на човека. Вниманието заслужава да се обърне на много други аспекти, които са пряко свързани с разглеждания проблем. От една страна, възможността производителите да заместят захарта с друг вид вещества или т. нар. подсладител, което да доведе до деформиране на поведението на индустриите пряко ангажирани с производството в опита им да избегнат плащането на данък. От друга страна, съчетаване на данъчната политика и ангажиране на производителите на напитки в създаването на продукти, които във възможно най-голяма степен могат да гарантират липса на странични вредни за здравето на човека ефекти, в т.ч. използване на безвредни суровини и технологии за производство на подсладени напитки. Основна цел не следва да бъде ограничаване на потреблението чрез въвеждане на допълнително

данъчно облагане в опит до известна степен да се променят хранителните навици, а стремежът трябва да е насочен към преосмисляне на поведението на производителите и вменияване на отговорността за създаването на качествени и здравословни продукти.

Използвана литература

- Ненкова, П. (2020). Данъчно облагане на нездравословните храни – аргументи „за“ и „против“, „e-Journal VFU“, Администрация, управление и икономика, 13. (Nenkova, P., 2020, Danachno oblagane na nezdravoslovnite hrani – argumenti „za“ i „protiv“, „e-Journal VFU“, Administratsia, upravlenie i ikonomika, 13).
- Agencia Tributaria. (2024). Available at: <https://sede.agenciatributaria.gob.es/> (accessed 24 November 2024)
- Agencia Tributaria de Catalunya. (2024). Available at: <https://atc.gencat.cat/ca/inici> (accessed 24 November 2024)
- Autoridade Tributária e Aduaneira. (2024). Available at: <https://www.portaldasfinancas.gov.pt/at/html/index.html> (accessed 22 November 2024)
- Business in Poland. (2024). About us, available at: <https://www.biznes.gov.pl/en/portal/034097> (accessed 24 November 2024)
- Douane Nederland. (2024). Available at: <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/nl/douane/douane> (accessed 24 November 2024)
- Entreprendre. (2024). Le site officiel d'information administrative et de démarches pour les entreprises, available at: <https://entreprendre.service-public.fr/> (accessed 24 November 2024)
- Federal Public Service Finance, Belgium. (2024). Available at: <https://finance.belgium.be> (accessed 24 November 2024)
- Global Alliance for Improved Nutrition. (2020). Sugar-sweetened beverage consumption and taxation, available at: <https://www.gainhealth.org/resources/reports-and-publications/sugar-sweetened-beverage-consumption-and-taxation> (accessed 24 November 2024)
- Health Behaviour in School-aged Children study. (2023). Data browser (findings from the 2021/22 international HBSC survey), available at: <https://data-browser.hbsc.org> (accessed 24 November 2024)
- International Diabetes Federation. (2024). Available at: <https://idf.org/> (accessed 24 November 2024)
- Jurcevic Zidar, B., Luetic, S., Jurcic, K., Knezovic, Z., Sutlovic, D. (2024). Intake of artificial sweeteners through soft drinks in the preschool and school-aged population, *Nutrients*, 16(14):2278.
- Lane, M., Travica, N., Gamage, E., Marshall, S., Trakman, G., Young, C., Teasdale, S., Dissanayaka, T., Dawson, S., Orr, R., Jacka, F., O'Neill, A., Lawrence, M.,

- Baker, P., Rebholz, C., Du, S., Marx, W. (2024). Sugar-sweetened beverages and adverse human health outcomes: an umbrella review of meta-analyses of observational studies, *Annual Review of Nutrition*, 44, pp. 383-404.
- Ministry of Finance Customs Administration, The Republic of Croatia. (2024). Available at: <https://carina.gov.hr/en> (accessed 24 November 2024)
- Ministry of Finance, Finland. (2024). Available at: <https://vm.fi/en> (accessed 24 November 2024)
- Muñoz-Cabrejas, A., Guallar-Castillón, P., Laclaustra, M., Sandoval-Insausti, H., Moreno-Franco, B. (2023). Association between sugar-sweetened beverage consumption and the risk of the metabolic syndrome: a systematic review and meta-analysis, *Nutrients*, 15(2), 430.
- National Agency of Fiscal Administration, Romania. (2024). Available at: <https://www.anaf.ro/> (accessed 24 November 2024)
- Nemzeti Jogszabálytár. (2024). Nemzeti Jogszabálytár, available at: <https://njt.hu/> (accessed 24 November 2024)
- Peñalvo, J. L. (2024). The impact of taxing sugar-sweetened beverages on diabetes: a critical review, *Diabetologia*, 67, pp. 420-429.
- Portal Legislativ, Romania. (2024). Available at: <https://legislatie.just.ro/> (accessed 24 November 2024)
- Revenue Irish Tax and Customs. (2024). Available at: <https://www.revenue.ie/en/home.aspx> (accessed 24 November 2024)
- State Revenue Service, The Republic of Latvia. (2024). Available at: <https://www.vid.gov.lv/en> (accessed 24 November 2024)
- Thow, A., Rippin, H., Mulcahy, G., Duffey, K., Wickramasinghe, K. (2022). Sugar-sweetened beverage taxes in Europe: learning for the future, *European journal of public health*, 32(2), pp. 273-280.
- World Bank. (2020). Taxes on sugar-sweetened beverages: International evidence and experiences, World Bank Group, Washington, DC.
- World Health Organization. (2015). Guideline: sugars intake for adults and children. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241549028> (accessed 24 November 2024)
- World Health Organization. (2024). Available at: <https://www.who.int/> (accessed 24 November 2024)

TAXATION ON SUGAR-SWEETENED BEVERAGES ACROSS THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES

Chief Assist. Prof. Velichka Nikolova, PhD
Department of Economics, Faculty of General Economics
University of National and World Economy
e-mail: vnikolova@unwe.bg

Abstract

The present study examines an issue that has recently been the subject of numerous discussions in the field of the tax system, specifically the taxation on sugar-sweetened beverages. The topic is extremely relevant in view of the possibility that through this type of tax legislation, countries may try to counteract the spread of some of the most significant diseases facing humanity. For this purpose, the need for the introduction of taxation on sugar-sweetened beverages is argued, the expected effects of the application of the fiscal instrument are emphasized, and the specifics of the taxation of the analyzed products within the European Union countries are also traced.

Keywords: taxation, sugar-sweetened beverages, European Union

JEL: H20, H23, I12, I18